

Parvin E'tesami and the Recreation of Jean de La Fontaine's Fables

Bahador Bagheri*

Corresponding Author, Associate Professor, Department of Persian Language and Literature, Kharazmi University, Tehran, Iran; b.bagheri@khu.ac.ir

**Mohammad
Shadrooymanesh**

Assistant Professor, Department of Persian Language and Literature, Kharazmi University, Tehran, Iran; shadrooy@khu.ac.ir

**Fateme
Kazemi Zahrani**

MA in Persian Language and Literature, Kharazmi University, Tehran, Iran; f.k.z.fateme.kazemi@gmail.com

Article Type
Research Article

Article History

Received
May 01, 2023
Revised
November 05, 2024
Accepted
November 09, 2024
Published Online
December 22, 2025

Keywords

Jean de La Fontaine,
Parvin E'tesami,
fable,
animal stories,
Constitutional-era poetry,
comparative literature.

ABSTRACT

Since the Constitutional Era, with the flourishing translation of world literature into Persian, contemporary Persian literature has been significantly influenced by Western works. One notable dimension of this influence is the creative reworking of fables by the preeminent French poet Jean de La Fontaine (1621–1695 AD) in the poetry of this period, including the works of Bahar, Parvin E'tesami, Iraj Mirza, and Seyyed Ashraf (Nasime Shomal). This article, through a close comparative reading of Parvin and La Fontaine's fables, demonstrates that Parvin's work was directly influenced by La Fontaine. Her approach, however, transcends mere translation or retelling. She engages in an artistic and creative intervention—modifying characters, expanding dialogues and plots, and enriching the narratives with eloquent moral advice, rhetorical beauty, and poetic elegance. In doing so, she elevates the anecdotal form, significantly strengthening its educational impact. Among Parvin's key innovations in this process of recreation are: identifying and developing thematic material; rendering fictional events with a sense of naturalism; crafting lively and instructive dialogues between characters; selecting rhythm, diction, and rhyme that suit the poem's content, such that many lines achieve proverbial status; and seamlessly weaving subtle moral points through beautiful interpretations, similes, and metaphors. Furthermore, by altering characters, themes, and discourse, Parvin often imbues stories similar to La Fontaine's with a more pronounced moral and instructive message.

Cite this Article: Bagheri, B., Shadrooymanesh, M., & Kazemi Zahrani, F. (2025). Parvin E'tesami and the Recreation of Jean de La Fontaine's Fables. *Literary Text Research*, 29(106), 65-95. <https://doi.org/10.22054/ltr.2024.73548.3713>

© 2025 by Allameh Tabataba'i University Press

Print ISSN: 2251-7138 **Online ISSN:** 2476-6186

Publisher: Allameh Tabataba'i University Press

Homepage: <https://ltr.atu.ac.ir>

DOI: 10.22054/ltr.2024.73548.3713

**ATU
PRESS**

Introduction

One of the most prominent literary figures of seventeenth-century France is Jean de La Fontaine (1621–1695), whose name, alongside Aesop's, is synonymous with the fable genre worldwide. During the reign of Naser al-Din Shah Qajar in Iran, literary translation gained significant prominence. The scattered translation of La Fontaine's fables throughout the Constitutional Era prompted several Iranian poets—including Iraj Mirza, Bahar, Parvin, and Seyyed Ashraf (Nasim-e Shomal)—to adapt and creatively rework his narratives into Persian poetic form. In doing so, however, they were not mere imitators. Drawing upon their own literary taste and knowledge, they imbued La Fontaine's simple, concise, and anecdotal stories with a new and distinct character, enriching their narration, dialogue, and moral, social, and political implications.

Literature Review

Regarding the literary genre of the fable—its history, La Fontaine's works in particular, and their influence on and from world literature—several foundational studies exist. Mohammad Ali Jamalzadeh addressed these themes, including the influence of Eastern literature such as *Kalila and Dimna* on La Fontaine, in a series of articles titled "Fable in Persian Literature," published in *Gowhar* magazine (beginning in February 1972). His work offers valuable insights, such as a comparative analysis of the tale "Two Pigeons" from *Anwar-e Sobhaili* and its impact on La Fontaine's fables. Akbar Asghari Tabrizi (1980), in his article "La Fontaine and *Kalila and Dimna*," outlined La Fontaine's debt to the Persian classic by analyzing three specific anecdotes. Javad Hadidi, in his book *From Sa'di to Aragon* (2013), has demonstrated Sa'di's influence on French literature. Ahmad Karimi-Hakkak, in *The Forefront of Modernity in Persian Poetry* (translated by Masoud Jafari, 2005), references the broader impact of translation on Constitutional-era poetry. Finally, Ziar Mohammad (2009), in his article "La Fontaine and Persian Tales," examined La Fontaine's specific use of Persian narrative sources.

Akbar Shamian Sarukolayi (2009), in his article "La Fontaine's Tales in Contemporary Iranian Poetry," analyzes the influence of La Fontaine's fables on poets such as Bahar, Iraj Mirza, Parvin, and Seyyed Ashraf (Nasim-e Shomal). It should be noted, however, that only three of Parvin's anecdotes are examined in this study. Mohammad-Reza Shafi'i Kadkani (2011), in his book *With Lantern and Mirror*, includes a section titled "The Contribution of European Countries." Here, he notes that many contemporary poets were influenced by European literature, including translations of poets such as La Fontaine. Finally, Akbar Shayan-Seresht et al. (2018), in their article "Indigenization in the Translations of La Fontaine's 'The Crow and the Fox': A Movement from Extra-System to System Based on Lotman's Theory," analyze and compare the adaptations by Seyyed Ashraf (Nasim-e Shomal), Iraj Mirza, Nayer Saidi, and Habib Yaghmai. Applying Lotman's theory, they demonstrate that the artistic refinement of Habib Yaghmai's poetry results from a more detailed interaction with the source (extra-system) and a purposeful movement toward a new literary system.

Methodology

Employing an analytical and descriptive methodology grounded in comparative literature, this article conducts a detailed study of La Fontaine's fables and Parvin E'tesami's poetry. It investigates the nature of La Fontaine's influence on Parvin's work, analyzing the commonalities and differences between their texts. Furthermore, it examines Parvin's specific innovations in crafting morally instructive and aesthetically refined narratives, highlighting her transformative contribution to the genre.

Discussion

Parvin E'tesami continued the tradition of crafting instructive narratives centered on animal characters, while introducing numerous innovations to the genre. This article examines and analyzes ten of her poems that were most likely composed under the influence of translated La Fontaine fables. The following section presents two illustrative cases for examination.

Parvin's poem "Passion for Equality" shares its theme with La Fontaine's fable "The Crow Adorned with Peacock Feathers." In Parvin's version, the story begins with a raven who, growing weary of his own life, wanders from his nest in search of change and diversity. He encounters a group of beautiful, proud peacocks in a garden. Collecting some of their shed feathers, the raven adorns himself with them. As he prepares to fly away, the peacocks discover him. They strip away his borrowed plumage, declaring that their beautiful feathers can never conceal his inherent blackness, for his true character is evident in his behavior. La Fontaine's original fable narrates a similar sequence: "A peacock was shedding feathers; a bruised raven took its feathers... Then it bedecked its body with those feathers... and strutted among the other peacocks with pride, thinking itself beautiful... It was met with taunts and sneers for its misconduct, became an object of mockery, and had its wings and feathers violently torn off by the peacocks."

Parvin's poem entitled "Dishonoured" corresponds to La Fontaine's fable "The Crab and Her Daughter." While Parvin stages the debate between a pan and a pot, La Fontaine's version features a crab criticizing her child's manner of walking. La Fontaine's fable begins with a subtle observation on the crab's backward motion, likening it to a strategic maneuver: "Sometimes wise men, like crabs, / go back, take a path back to the harbor— / this is the method of the shipment." Later, the mother crab admonishes her daughter: "God, what is this way of walking? / Can't you walk straight?" The daughter retorts: "And how do *you* walk? / How can I walk except the way my family walks? / When everyone in my family walks crookedly, / do you want me to walk straight?"

Conclusion

This study demonstrates that at least ten of Parvin E'tesami's poems are likely poetic and artistic adaptations of La Fontaine's fables. In most cases, she has expanded La Fontaine's

concise narratives through significant additions to the plot, dialogue, and conclusion, imbuing them with a richer didactic dimension and, at times, moral and mystical insights that surpass those of the original stories. Furthermore, Parvin fully transposes the setting and character of the fables into an Iranian context, integrating them with indigenous intellectual, religious, and ethical teachings. In doing so, she presents wisdom and counsel that firmly situate her work within the tradition of instructive anecdotes in Persian literary history.

A final point to consider is that, in keeping with the classic tradition of fable-writing, the dialogues between animal characters are not meant to reflect natural animal speech. Instead, they serve as a vehicle for the poet's own wisdom, with the animals symbolizing various human virtues, vices, and habits. In this vein, Parvin enriched La Fontaine's relatively simple narratives with diverse, colorful, and instructive dialogues, thereby adding significant artistic depth. While La Fontaine's style is characterized by conciseness, Parvin's is distinguished by its artistry. The dialogues in La Fontaine's fables are notably simple, brief, and devoid of similes, metaphors, or crafted aphorisms. In Parvin's poetry, however, dialogue becomes the primary arena for her literary craft. Through eloquent and impactful exchanges that highlight contrasting viewpoints on the story's central theme, she artfully guides the reader to recognize the validity of one perspective and the fallacy of the other.

پروین اعتصامی و بازآفرینی فابل‌های لافونتن

بهادر باقری*

نویسنده مسئول، دانشیار، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران؛ b.bagheri@khu.ac.ir

محمد شادروی‌منش

استادیار، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران؛ shadrooy@khu.ac.ir

فاطمه کاظمی زهرانی

کارشناس ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران؛ f.k.z.fateme.kazemi@gmail.com

چکیده

از دوران مشروطه، با رونق گرفتن ترجمه آثار ادبی جهان به زبان فارسی، بخشی از ادبیات معاصر، تحت تأثیر ادبیات غرب و ترجمه‌های آن قرار گرفت؛ از جمله بازآفرینی فابل‌ها یا افسانه‌های حیوانات سروده ژان دولافونتن (۱۶۲۱ - ۱۶۹۵ م). شاعر و نویسنده نام‌دار سده هفدهم میلادی فرانسه در بخش‌هایی از شعر این دوران، یعنی آثار بهار، پروین اعتصامی، ایرج میرزا و نسیم شمال. این مقاله، با روش تحلیلی، توصیفی و مطالعات تطبیقی و خوانش دقیق دیوان پروین و داستان‌های لافونتن، به این نتیجه رسیده است که به احتمال زیاد، پروین دست کم در ده حکایت خویش، تحت تأثیر برخی از داستان‌های لافونتن بوده است. دیگر اینکه به ترجمه و نقل ساده داستان‌ها بسنده نکرده و با دخل و تصرف هنرمندانه و خلاقانه در شخصیت‌ها، گفت‌وگوها و ماجراهای داستان و همچنین بسط و گسترش آن‌ها و افزودن اندرزهای زیبای اخلاقی، هم از نظر بلاغت و زیبایی‌شناسی، سطح حکایت‌ها را برکشیده و هم بعد تعلیمی و تأثیرگذاری آن‌ها را با هدف اقناع مخاطب تقویت کرده است. از نوآوری‌های پروین در بازآفرینی حکایات، می‌توان به این موارد اشاره کرد: ذوق مضمونیابی و پرورش درون‌مایه‌های داستانی؛ طبیعی جلوه دادن حوادث داستانی؛ خلق گفت‌وگوهای زنده و آموزنده شخصیت‌های داستان‌ها، گزینش وزن، واژگان و قافیه‌های مناسب با محتوا و مضمون شعر، طوری که بسیاری از آن‌ها ظرفیت ضرب المثل شدن را دارند؛ درآمیختن آن‌ها با نکته‌های ظریف اخلاقی با زیباترین تعابیر، تشبیهات و استعارات؛ بهره‌گیری از آرایه‌های ادبی ازدواج و موازنه؛ تغییر دادن شخصیت‌های داستان، تغییر دادن درون‌مایه و گفتمان داستان و این‌که در برخی از حکایات مشابه، پیام شعر پروین، اخلاقی‌تر و آموزنده‌تر از حکایات لافونتن است.

نوع مقاله

مقاله پژوهشی

تاریخچه مقاله

تاریخ دریافت:

۱۴۰۲/۰۲/۱۱

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۳/۰۸/۱۵

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۳/۰۸/۱۹

تاریخ انتشار:

۱۴۰۴/۱۰/۰۱

کلیدواژه‌ها

ژان دولافونتن،

پروین اعتصامی،

فابل،

داستان حیوانات،

شعر مشروطه،

ادبیات تطبیقی.

استاد به این مقاله: باقری، بهادر، شادروی‌منش، محمد، و کاظمی زهرانی، فاطمه. (۱۴۰۴). پروین اعتصامی و بازآفرینی فابل‌های لافونتن. متن

پژوهی ادبی، ۲۹(۱۰۶)، ۹۵-۶۵. <https://doi.org/10.22054/ltr.2024.73548.3713>

© ۱۴۰۴ دانشگاه علامه طباطبائی

ناشر: دانشگاه علامه طباطبائی

شاپا چاپی: ۷۱۳۸-۲۲۵۱

شاپا الکترونیکی: ۶۱۸۶-۲۴۷۶

نشانی وبگاه: ltr.atu.ac.ir

۱. مقدمه

یکی از چهره‌های ادبی نامدار سده هفدهم فرانسه ژان دو لافونتین (۱۶۲۱ - ۱۶۹۵م.) است که در میان آثار گوناگونش، داستان‌های حیوانات یا «فابل»‌های او، شهرت و محبوبیتی جهانی دارد؛ تا آنجا که نام او در کنار ازوپ^۱، تداعی‌کننده نوع ادبی فابل در جهان است. لافونتین در عصر لویی چهاردهم بسیاری از نکته‌های اجتماعی، اخلاقی و انتقادات و ایرادهایی را که مستقیم و بی‌پرده قابل بیان نبودند، در قالب فابل‌ها مطرح می‌کرد. اگرچه این حکایت‌ها در همان زمان نیز گاه با نقدهای تند و تیز متعصبان روبه‌رو می‌شد؛ اما به سبب زیبایی و آموزندگی، هواداران و خوانندگان بسیاری یافت و در سده‌های بعد نیز در فرانسه و دیگر کشورها نیز بر شمار آن‌ها افزوده شد.

با آغاز فرایند ترجمه آثار ادبی جهان در ایران، لافونتین و داستان‌هایش نیز پا به محافل ادبی ایران نهادند. ترجمه در دوران سلطنت ناصرالدین شاه (حک ۱۲۶۴-۱۳۱۳ق.) در ایران رونق ویژه‌ای یافت. به دستور وی دارالتّرجمه‌ای دایر شد که چند تن از دانشوران ایران در آن به این کار اشتغال یافتند. تأسیس دارالفنون و ورود استادان خارجی به ایران و نیز اعزام دانشجویان ایرانی به خارج از کشور، بر گسترش ترجمه و ارتباطات فرهنگی و ادبی ایران و جهان افزود. فرهاد میرزا (فرزند عباس میرزا نایب‌السلطنه)، محمدطاهر میرزا، محمدحسن‌خان اعتمادالسلطنه، حسین‌قلی سالور (عمادالسلطنه) و یوسف اعتصام‌الملک از نخستین مترجمان آن دوره بوده‌اند. ترجمه پراکنده برخی از فابل‌های لافونتین در دوران مشروطه، باعث روی آوردن برخی شاعران ایران، از جمله ایرج میرزا، بهار، پروین و تا حدی نسیم شمال بدان‌ها و بازآفرینی برخی از داستان‌های زیبای وی در قالب اشعار فارسی شد. بر محققان پوشیده نیست که شاعران یادشده، مترجمان یا مقلدان صرف این آثار نبوده‌اند و با ذوق و دانش خویش، داستان‌های ساده، کوتاه و حکایت‌وار لافونتین را رنگ و لعابی تازه و دیگرگون داده‌اند، بر روایت، گفت‌وگو و نتایج اخلاقی، اجتماعی و سیاسی آن افزوده‌اند و چنان‌که غلامحسین یوسفی نیز یادآور شده است، می‌توان آن‌ها را نوعی تأثر و حسن اقتباس حاکی از استقلال اندیشه و قریحه آفریننده آن‌ها دانست (یوسفی، ۱۳۸۸: ۴۴۲).

۱-۱. پرسش‌های پژوهش

۱. پروین اعتصامی در سرودن برخی از داستان‌های خویش، تا چه حد تحت تأثیر لافونتین بوده است؟

^۱. Aesop.

۲. شیوه تأثیرپذیری و دخل و تصرف و نوآوری‌های ادبی و محتوایی پروین در حکایت‌های لافونتن چگونه بوده است؟

۲-۱. فرضیه‌های پژوهش

این مقاله با خوانش دقیق دیوان پروین و داستان‌های لافونتن به این نتیجه رسیده است که به احتمال زیاد، پروین اعتصامی دست کم در ده حکایت خویش، تحت تأثیر برخی از داستان‌های لافونتن بوده است. دیگر این که به ترجمه و نقل ساده داستان‌ها بسنده نکرده و با دخل و تصرف هنرمندانه و خلاّقانه در شخصیت‌ها، گفت‌وگوها و ماجراهای داستان و همچنین بسط و گسترش آن‌ها و افزودن اندرزهای زیبای اخلاقی، هم از نظر بلاغت و زیبایی‌شناسی، سطح حکایت‌ها را برکشیده و هم بعد تعلیمی، تأثیرگذاری و اقناع مخاطب آن‌ها را بسیار تقویت کرده است.

۳-۱. فابل^۱

در فرهنگ توصیفی نقد ادبی در تعریف حکایات حیوانات آمده است: «این واژه در قرن دوازدهم وارد زبان فرانسه شد و به معنای حکایات و داستان‌هایی درباره حیوانات است. Bestiaire برگرفته از واژه لاتین قرون وسطایی Bestiarium است که خود این واژه از Bestia مشتق شده است. این کلمه به نوشته‌ای که به مدد مجموعه‌ای از حیوانات واقعی یا تخیلی به طرح مسائل اخلاقی می‌پردازد، اطلاق می‌شود؛ این نوع ادبی در تمام اروپای قرون وسطی رواج داشت [...] منبع تمام حکایات حیوانات قرون وسطایی، منظومه‌ای دوازده‌هجایی است به نام فیزیولوگوس که متعلق به قرن دوم پس از میلاد است» (کهنمویی پور و دیگران، ۱۳۸۱: ۹۰-۹۱).

در فرهنگ لغات فرانسه - فارسی سعید نفیسی، fable اینچنین معرفی شده است: «داستان، افسانه، حکایت، مثل، قصه و تمثیل، قصه کوچک که اغلب به نظم باشد و نکته اخلاقی را به عنوان افسانه‌ای پردازد. اساطیر، علم اساطیر، اساطیر قدیم، حکایت دروغ و اختراعی موضوع مضحکه» (نفیسی، ۱۳۶۷: ۷۴۷). در فرهنگ لاروس نیز آمده است: «فابل نوشته‌ای تمثیلی است به نظم یا به نثر که دربردارنده مفاهیم اخلاقی است؛ مانند فابل‌های لافونتن در زبان فرانسه» (Librairie Larousse, 1976: V1).

1. Fable

«در قرن سیزدهم ریشار فورینوال^۱ قوانین کارکردی جهان نمادین حیوانات را به شیوه جدیدی به کار برد و این امر سبب شد تا حکایات حیوانات با خصوصیات چند از ادبیات درباری در هم آمیزد. فورینوال در این نوع حکایات، تمهیدات و راه چاره‌هایی را که در ماجراهای عاشقانه به کار می‌رود، به تصویر می‌کشد. این نوع هنری، تنها مختص ادبیات نیست؛ بلکه در تمام اشکال هنری قرون وسطی نمود پیدا کرده است (برای مثال، قصه رونار) در هنرهای تجسمی، نقاشی، مجسمه‌سازی و فرش‌بافی. - مثلاً فرش بانو و حیوانی افسانه‌ای که در موزه دوکلونی^۲ اریس نگهداری می‌شود -...» (ibid: 325). فرهنگ توصیفی نقد ادبی فابل را چنین تعریف کرده‌است: «fable حکایت اخلاقی. در قرن دوازدهم از واژه لاتینی fabula وارد زبان فرانسه شد. fabula مشتق از فعل fabulari (به معنای پرگویی bavarder) است. داستان کوتاهی است که با هدف پندآموزی به نقل حکایتی کوتاه می‌پردازد. شخصیت‌های این حکایت اغلب حیوانات هستند. دنیای این حیوانات مانند حکایت حیوانات حسب حال دنیای انسانی است. گفت‌وگوهایی که در متن حکایت اخلاقی گنجانده می‌شود، در بسیاری از اوقات به روایت جنبه زنده تری می‌بخشند. بخش پایانی حکایات اخلاقی نتیجه اخلاقی، (moralité) نامیده می‌شود که مضمون اخلاقی حکایت را آشکارا بیان می‌کند. بعضی از این نتایج اخلاقی چنان شهرت یافته‌اند که به صورت ضرب‌المثل درآمده‌اند» (کهنمویی پور، ۱۳۸۱: ۹۲).

در فرهنگ سخن در مدخل فابل می‌خوانیم: «داستان اخلاقی کوتاه که قهرمانان آن معمولاً حیوانات هستند. فابل‌های لافونتن و بعضی از حکایت‌های مرزبان‌نامه از نوع فابل هستند» (انوری، ۱۳۸۱: فابل).

میرصادقی منشاً اولین افسانه‌های حیوانات را مثل سایر ادبیات از شرق می‌داند و اینکه این گونه افسانه‌ها بیش از یک هزار سال پیش‌تر از زمان ازوپ، در مصر قدیم و هند رواج داشته‌اند (میرصادقی، ۱۳۶۶: ۵۸-۵۹). «قصه‌هایی که از زبان حیوانات ماجراهای آن‌ها روایت می‌شود و اعمال و احساسات انسان به حیوانات نسبت داده می‌شود که اغلب جنبه مثبت تمثیلی و استعاری دارد و به مفاهیم معنوی و اخلاقی تأکید می‌کند؛ مثل قصه‌های کلیله و دمنه ابوالمعالی نصرالله منشی یا داستان‌های بیدپای ترجمه محمدبن عبدالله البخاری و انوارسهیلی واعظ کاشفی و مرزبان‌نامه از مرزبان بن رستم بن شروین. به این نوع قصه‌ها (افسانه‌های تمثیلی) در ادبیات خارجی fable می‌گویند و شخصیت‌های

1. Fournival, R.

2. De Proefkolonie, M.

قصه تنها منحصر به حیوانات نمی‌شود، بلکه انسان‌ها و خدایان و اشیای بی‌جان را نیز در برمی‌گیرد» (همان، ۲۴).

سیدمحمدعلی جمالزاده پیشنهاد می‌کند که به جای فابل، از واژه تمثیل استفاده شود و بر آن است که «ریشه و اساس مقداری از "فابل‌ها" حتی در مغرب‌زمین، همانا داستان‌های کتاب معروف کلیله و دمنه است که از قرار معلوم، با همین عنوان در زمان ساسانیان از هندوستان به ایران آمده است [...] از همان زمانی که در مدارس ایران تدریس زبان فرانسوی هم معمول گردید، معمولاً فابل‌های نویسنده و شاعر فابل‌ساز بسیار مشهور فرانسوی لافونتن هم داخل در برنامه بود و شاگرد فرانسه‌خوانی پیدا نمی‌شد که لااقل یکی دوتا از این فابل‌ها را حفظ نکرده باشد» (جمالزاده، ۱۳۵۱: ۲۶-۲۷).

ایشان سپس می‌افزاید: «امروز به موجب آثار مکتوبی که معلوم و در دست است، قدیم‌ترین فابل‌ها را فابل‌هایی می‌دانند که در هندوستان و در یونان باستان ساخته شده و معروف است» (جمالزاده، ۱۳۵۲: ۲۶۷).

هنوز معادل فارسی دقیقی برای واژه فابل وجود ندارد و اغلب به افسانه، قصه یا حکایت حیوانات ترجمه می‌شود که نمی‌توانند جایگزین جامع و کاملی برای نوع فابل باشند. تقوی بر آن است که «فابل در زبان فارسی، لغتی می‌خواهد که مصطلح واقع شود و در انتخاب آن لغت اگر حاجت افتد که از زبان عامه نیز چیزی گرفته شود، به گمان ما باک نیست» (تقوی، ۱۳۷۵: ۴۹۱).

۲. ژان دولافونتن

لافونتن در هشتم ژوئیه ۱۶۲۱ م. در ایالت شامپانی فرانسه در خانواده‌ای از طبقه متوسط به دنیا آمد. پدرش رئیس امور آب‌ها و جنگل‌های بخشی از ایالت بود و لافونتن که کودکی خود را بدین ترتیب در دل طبیعت گذراند، به حیوانات توجه و دلبستگی ویژه‌ای یافت که باعث شد سال‌ها بعد، آنان را به عنوان قهرمانان اصلی آثار ادبی خویش برگزیند. او ادبیات را در حالی، مقصد و مقصود زندگی خود برگزید که از پشتیبانی بزرگانی چون وزیر دارایی فرانسه در زمان لویی چهاردهم، دوستش بیوه دوک اورلئان^۱ و سرانجام مادام دولاسابلیه^۲ و همچنین از دوستی سه شخصیت ادبی مشهور فرانسه

^۱. Duke of Orléans

^۲. de la Sablière, M.

بوالو^۱، راسین^۲ و مولیر^۳ برخوردار بود. نخستین کتابش *قصه‌های منظوم Contes et Nouvelles en Verse* در سال ۱۶۶۴م. و شش کتاب نخست افسانه‌ها را در ۱۶۶۸ منتشر کرد (de Nicole Blondeau).

در *تاریخ ادبیات فرانسه*، به بخش‌های دیگری از زندگی وی اشاره شده است: «اولین دسته از قصه‌ها و داستان‌های منظوم خود را از دسامبر ۱۶۶۴ منتشر ساخت. در نوشتن این قصه‌ها و داستان‌ها از مضامین آثار بوکاچیو، آریوست و بسیاری از نویسندگان دیگر بهره گرفته بود؛ اما در واقع نوعی تکرار قصه‌های گذشتگان بود: بی‌وفایی زنان، ساده‌لوحی دختران، روابط و رفتار راهبه‌ها با کشیشان و نظایر آن. در ۱۶۶۸ لافوتنن *چهل و هفت ساله*، شش کتاب قصه‌های مصور با عنوان *مجموعه و منتخب افسانه‌های منظوم* منتشر کرد. این مجموعه با توفیق عجیبی روبه‌رو شد؛ به طوری که در دو سال، شش بار تجدید چاپ شد. از ۱۲۴ افسانه این مجموعه، حدود صد مورد آن، اقتباس از ازوپ، افسانه‌نویس یونانی است که برخی از این افسانه‌ها در نهایت ایجاز و اختصار است، اما در مجموع، همه آن‌ها از نظر جذابیت، بیان، ایجاز، فشردگی کلام شاعرانه، نقد و نظرهای الحاقی، هنر مناظره و تنوع لحن و وزن و آهنگ، از نمونه‌های اولیه خود برترند [...] با وجود تمام این آثار متنوع که لافوتنن در حدود بیست سال نوشت، مهم‌ترین و معتبرترین اثر وی که در این سال‌ها به تدریج آن را فراهم کرد، دومین مجموعه افسانه‌هاست که در فاصله دو سال یعنی ۱۶۷۸ و ۱۶۷۹ گردآوری شد. این مجموعه ابتدا در سال ۱۶۷۸ در شش دفتر و سال بعد با پنج دفتر جدید از چاپ درآمد. از میان این نه فقره افسانه، فقط سه مورد آن اقتباس از ازوپ است. او مدعی است که بخش اعظم مضامین این حکایات را از حکیم هندی بیدپای که در قرن چهارم پیش از میلاد مسیح می‌زیسته، گرفته است. این مضامین را در کتاب مشهوری به نام کتاب *انوار* [اشاره به کتاب *انوار سهیلی ترجمه کللیله و دمنه*] خوانده است، این کتاب در سال ۱۶۴۴ به فرانسه ترجمه شد. او مانند بوکاچیو و مولیر، کمتر مضامین فابل‌ها را ابداع می‌کند. موضوعاتش را از ازوپ، فلدروس^۴ و هر منبع شرقی، یونانی، لاتینی و فرانسوی دیگر که مطابق ذوقش باشد اقتباس می‌کند» (Ibid: 22).

«او از حکایت همراه با پند اخلاقی روشن، یعنی فابل، شکل داستانی *counte* "کنت" را آفرید که در آن روایت؛ توصیف، مشاهده، طنز و مکالمه، ارزش مستقلی دارد و اهمیت اخلاقی در حد یک واقعه است. حکمت جهانی هم عبارت است از حکمت عقلانی و واقع‌گرایی عصر لویی

¹. Boileau-Despréaux, N.

². Racine, J. B.

³. Molière

⁴. Phaedrus

چهاردهم. قهرمانان فابل‌ها غالباً حیوانات‌اند، اما اینها نه حیوانات واقعی‌اند و نه انسان‌هایی در لباس حیوانات، آن‌ها حیواناتی هستند با افکاری که انسان‌ها، اگر فرضاً به شکل حیوانات مسخ می‌شدند، مسلماً دارا بودند» (توکل، ۱۳۸۰: ۴۱).

۴. ادبیات مشروطه و طلیعة ترجمه

در عصر مشروطه با توجه به تحول فرهنگی که همگام با تحولات سیاسی، اقتصادی و اجتماعی دیگر به وقوع پیوست، اندک اندک چهره ادبیات نیز متحول شد و با وجود این که ترجمه، آرام آرام جای خود را در مطبوعات و کتاب‌ها باز می‌کرد، راه‌های دیگری را نیز در این مسیر می‌آزمود؛ از جمله شیوه‌ای که در فابل‌های منظوم لافونتن از آن استفاده شده بود. «ترجمه از نیمه قرن نوزدهم در مسیر تحول ادبی ایران نقش مهمی داشته است. در مجموع تاریخ‌نگاران ادبیات فارسی در قرن بیستم به اهمیت ترجمه به‌عنوان یکی از اجزای تشکیل‌دهنده تجدد اذعان دارند. در این زمینه همچون بسیاری از موارد دیگر ریبکا سرمشق منتقدان ایرانی بوده است و به آن‌ها کمک کرده است تا دیدگاه‌های خود را بهتر بیان کنند. شاید نوگرایی و مدرنیسم ادبی، مستلزم گسست‌های صبورانه‌ای باشد، اما راه پیوند با کانون سنت همواره باز خواهد ماند» (کریمی حکاک، ۱۳۸۴: ۲۶۲).

کریمی ادامه می‌دهد که وام‌گیری ادبی می‌تواند در شرایط خاصی موجب غنای سنت جمال‌شناختی و ادبی شود و یکی از ویژگی‌های ممتاز تکامل و تحول ادبی در ایران باقی بماند. علاوه بر این، اصولاً ادعای برتری آثار ادبی بومی بر متن‌های بیگانه که مؤلفان ایرانی از آن‌ها سرمشق گرفته‌اند، در حیات ادبی ایران در سرتاسر قرن بیستم بارها تکرار شده است. پروین اعتصامی با منظوم کردن فابل‌ها، مثل‌ها، حکایت‌ها و افسانه‌ها موجب تقویت و تداوم سنت پند و اندرز‌گویی و شعر اخلاقی و تعلیمی شده است. وی در این حوزه اشاره می‌کند که هرچند صرف وجود وام‌گیری ادبی را می‌توان نشانه‌ای از تمایلی عام برای تحول ادبی دانست که بسیاری از شاعران عصر، دل‌مشغول آن بوده‌اند و می‌خواسته‌اند از توان نهفته متن‌های خارجی برای غنا بخشیدن به سنت بومی استفاده کنند، در عین حال، انتخاب‌ها، شگردها و راهبردهای خاص شاعر، بیانگر دیدگاه فردی اوست و تصور خاص او را از شیوه دستیابی به این هدف نشان می‌دهد (همان، ۲۶۲)؛ بنابراین می‌توان گفت که فابل نوعی ادبی است که پس از گذر از مراحل تکوینی و سیر و سلوک از سرزمین مادری خود یعنی فرهنگ شرق و یونان، فرهنگ غرب و عبور از سرزمین‌های کهن، در فرانسه به دست لافونتن در قالب منظوم، هویتی دوباره پیدا کرده است و با آغاز تحولات فرهنگی و سیاسی در عصر مشروطه و

دوران پس از آن و نیز آغاز کار ترجمه از ادبیات غرب، دوباره و این بار با رنگ و بوی دیگری به سرزمین ما راه پیدا کرده است.

۵. پیشینه پژوهش

درباره نوع ادبی فابل، تاریخچه آن و به‌ویژه فابل‌های لافوتن و تأثیری که از ادبیات مشرق‌زمین به‌ویژه کلیله و دمنه گرفته و تأثیری که بر ادبیات جهان نهاده است، ظاهراً نخستین بار محمدعلی جمالزاده در چند مقاله پیاپی با عنوان «فابل در ادبیات فارسی» در مجله گوهر (از بهمن ۱۳۵۱) نکات ارزنده‌ای بیان داشته است. از جمله مقایسه داستان «دو کیوتر» در انوار سهیلی و تأثیر آن بر فابل‌های وی و همچنین تأثیر داستان «بلبل و مور» ابوبکر بیستون (مقدمه گلستان سعدی) بر داستان «زنجره و مور» لافوتن. اکبر اصغری تبریزی (۱۳۵۹) در مقاله «لافوتن و کلیله و دمنه»، تأثیرپذیری لافوتن از کلیله و دمنه را با ذکر سه حکایت شرح داده است. جواد حدیدی در کتاب *از سعدی تا آراگون* (انتشارات مرکز نشر دانشگاهی، تهران، ۱۳۷۳) تأثیر سعدی بر ادبیات فرانسه را نشان داده است. احمد کریمی حکاک در *طلیحه تجدد در شعر فارسی* (ترجمه مسعود جعفری، انتشارات مروارید، تهران ۱۳۸۴) اشاراتی به تأثیر ترجمه بر شعر مشروطه دارد. زیار محمد (۱۳۸۸) در مقاله «لافوتن و حکایات فارسی»، بهره‌گیری لافوتن از حکایات فارسی را بررسی کرده است.

اکبر شامیان ساووکلابی (۱۳۸۸) در مقاله «حکایات‌های لافوتن در شعر معاصر ایران»، تأثیرپذیری شاعرانی چون بهار، ایرج میرزا، پروین و نسیم شمال از فابل‌های لافوتن را بررسی کرده‌اند؛ البته در این مقاله، تنها سه حکایت پروین از این نظر بررسی شده است. شفیع کدکنی (۱۳۹۰) در بخش‌هایی از کتاب *با چراغ و آینه* (از جمله ذیل عنوان «سهم کشورهای اروپایی») اشارات متعددی به این موضوع دارد که بسیاری از شاعران هم‌روزگار پروین، تحت تأثیر ادبیات اروپایی و مجذوب ترجمه منظوم آثاری از کسانی چون لافوتن بوده‌اند؛ گذشته از پروین، کسانی چون ایرج، ملک‌الشعرا بهار، رشید یاسمی، حکمت و دیگران نیز چنینند (صص ۲۲۸-۲۲۹؛ نیز رک: صص ۱۵۱-۱۵۳ و ۱۶۵ و ۲۰۴). در بخشی از کتاب آمده است: «فابل‌های لافوتن نخستین تأثیر چشمگیر خود را بر تجدد شعری ایرانیان آشکار کرد. بسیاری از شاهکارهای تعلیمی سال‌های نخستین قرن بیستم ایران نظیر شعرهای ملک‌الشعرا بهار و پروین اعتصامی و رشید یاسمی و چندین شاعر دیگر، تحت تأثیر آشکار ترجمه فابل‌های لافوتن است» (همان، ۲۲۸). اکبر شایان‌سرشت و دیگران (۱۳۹۸) در مقاله «بومی‌سازی در ترجمه‌های منظوم حکایت کلاغ و روباه لافوتن در حرکت از فرانظام به نظام بر

اساس نظریه لوتمان»، ترجمه‌های منظوم نسیم شمال، ایرج میرزا، نیر سعیدی و حبیب یغمایی از حکایت لافوتن را بر اساس نظریه لوتمان بررسی و با هم مقایسه کرده و نشان داده‌اند که ساخت هنری و کمال یافته شعر حبیب یغمایی، نتیجه تعامل دقیق‌تر شاعر در برخورد با فرانظام و حرکت به سوی نظام ادبی تازه است.

فخرالدین نجاتی در پایان‌نامه‌ای به زبان فرانسه «جنبه‌های آموزشی طنز در حکایات لافوتن» را بررسی کرده است (دانشگاه اصفهان، ۱۳۸۵) مهسا بخشایی در پایان‌نامه‌ای به زبان فرانسه «اخلاقیات در اشعار سعدی و لافوتن» را کاویده است (دانشگاه تهران، ۱۳۸۶) اما هیچ‌یک مستقیماً به موضوع مورد نظر این مقاله نپرداخته‌اند.

۶. پروین اعتصامی و بازآفرینی فابل‌های لافوتن

پروین اعتصامی بی‌تردید یکی از نام‌دارترین و پرمخاطب‌ترین شاعران معاصر است که بعد تعلیمی و اخلاقی آثارش، طرفداران بیشماری یافته‌است. «پروین اعتصامی، شاعری که غالباً به عنوان نمونه‌ای از سنت‌گرایی زبانزد همگان است، بخش عمده‌ای از پیام‌های شعری خود را از راه ساخت و پرداخت مناظرات و مکابراتی منتقل می‌کند که در قالب افسانه‌های منظوم عرضه می‌گردد [...] بیشتر حریفان مناظرات پروین حتی جانوران هم نیستند، بلکه اشیاء، اقلام و اجناس روزمره زندگی همچون عدس و ماش و نخ و سوزن و سیر و پیاز و دیگ و تابه‌اند که شاعر، خود مناسبات میان آنان را رقم می‌زند و به اینان شخصیت تمثیلی می‌بخشد و آنان را به سوی اندرزه‌های اخلاقی می‌کشاند» (کریمی حکاک، ۱۳۶۸: ۲۶۶). می‌توان گفت که پروین هم ادامه دهنده سنت نگارش و سرایش داستان‌های پندآموز با محوریت شخصیت‌های حیوانات است و هم خود نوآوری‌ها و بدعت‌های فراوانی در این عرصه دارد و در عین حال که برخی از حکایاتش احتمالاً ترجمه از فابل‌های لافوتن است، ذوق مضمون‌یابی و پرورش درون‌مایه، طبیعی جلوه‌دادن حوادث داستانی و گفت‌وگوی شخصیت‌های اشعارش، باعث جذابیت و ماندگاری و شهرت و گسترش آن‌ها در میان شعرخوانان ایرانی شده است. در ادامه ده شعر از پروین اعتصامی، که به احتمال زیاد تحت تأثیر ترجمه فابل‌های لافوتن سروده شده‌اند، بررسی و تحلیل می‌شود.

۶-۱. شوق برابری / زاغ کبود آراسته به پرهای طاووس

شعر «شوق برابری» پروین، مضمونی مشابه با داستان «زاغ کبود آراسته به پرهای طاووس» از کتاب چهارم افسانه‌نهم لافونتن دارد. این مضمون در داستان لافونتن کوتاه‌تر است و در ابیات پایانی، نتیجه اخلاقی آن بیان شده است. لافونتن منبع این داستان را ازوپ معرفی کرده است؛ اما پروین در ابتدای داستان، به توصیف موقعیت زاغچه و ایام بی‌غمی‌اش می‌پردازد که به سودای تغییر و تنوع در زندگی، به گشت و گذاری دور از آشیان می‌پردازد و در باغی به طاووس‌هایی برمی‌خورد که از زیبایی پرها و دم خود چنان مست و مغرورند که زاغچه نحیف را به هوس داشتن آن پرهای رنگین می‌اندازند. زاغچه، پرهای بر زمین ریخته طاووس‌ها را جمع می‌کند و خود را با آن‌ها می‌آراید. با آن پرها قصد پرواز دارد که ناگهان طاووس او را می‌بیند؛ پرهای عاریتی خود را از وی جدا می‌کند و می‌گوید سیاهی تو را پرهای زیبایی من هرگز نمی‌پوشاند و در رفتار هر کس، منش او هویدا می‌شود.

افسانه لافونتن چنین است: «طاووسی پر می‌ریخت، زاغ کبودی پرهای وی بر گرفت / سپس پیکر خویش به آن پرها بیاراست / و آنگاه به کبر و غرور و خرامان خرامان در میان طاووس‌های دیگر به راه افتاد / به این گمان که زیبا موجودی شده است / یکی باز شناختش: گرفتار طعنه و استهزاء بدرفتاری و سر به سر گذاری و سخره گشت و لعبه و مسخره شد / و بال و پرش به دست حضرات طاووس‌ها بیدادگرانه کنده شد / و حتی چون به سوی همتایانش پناه برد / به دست همتایان نیز بیرون انداخته شد» (لافونتن، ۱۳۷۳: ۲۱۸).

این داستان به روایت پروین با طول و تفصیل بیشتر در قالب ۲۶ بیت بازآفرینی شده است. ابتدا صحنه پردازی حکایت با جزئیات در حد ضرورت بیان شده است. زاغچه‌ای بر درخت نارونی در هندوستان لانه دارد و زندگی در امن و خوشی و استغنا می‌گذراند؛ اما سرانجام ملول و بر آن می‌شود که در زندگی خود، طرحی نو دراندازد و همچون دیگر مرغان چمن، به گشت و گذار و عیش و نوش در باغ و دمن پردازد. طاووسان خوش‌نقش و نگار را می‌بیند و ... در پایان طاووس معترض و خشمگین به او چنین می‌گوید:

گفت که ای زاغ سیه‌روزگار	پرّ تو خالی است ز نقش و نگار
زیور ما روی تو نیکو نکرد	ما و تو را همسر و همخو نکرد
گر چه پر ما همه پیرایه بود	لیک نه بهر تو فرومایه بود
سیر و خرام تو چه حاصل به باغ؟	زاغی و طاووس نماند به زاغ

هرچه کنی هر چه ببندی به پر گاه روش، تو دگری، ما دگر
(پروین، ۱۳۵۵)

۶-۲. سیه‌روی / خرچنگ و دخترش

شعر «سیه‌روی» پروین با افسانهٔ دهم از کتاب دوازدهم به نام داستان «خرچنگ و دخترش» همخوانی دارد. در شعر پروین، این مناظره و بحث بین تابه و دیگ درمی‌گیرد و در افسانهٔ لافونتن، بین خرچنگ و فرزند اوست. خرچنگ از شیوهٔ راه رفتن فرزند خرده می‌گیرد. داستان «خرچنگ و دخترش» از هم‌سرشتی و هم‌سرنوشتی خرچنگ با نوع خود سخن می‌گوید. لافونتن ابتدا به شیوهٔ راه رفتن خرچنگ که یادآور یکی از فنون جنگی و سیاسی است، اشاره ای ظریف دارد: «گاهی فرزنانگان، به مانند خرچنگ / واپس واپس می‌روند، راهی پشت به بندر، پیش می‌گیرند / این فن، فن کشتیبانان است ...» این بخش شعر وی، یادآور این ضرب‌المثل زیبای فارسی است: «به خرچنگ گفتند چرا از دوسوی روی؟ گفت: پیشرفتم در این است!» آنگاه پس از اشاره‌های مستقیم یا غیرمستقیم به پادشاه لویی چهاردهم، به افسانهٔ خویش روی می‌آورد: «مادر خرچنگ روزی به دخترش گفت: / خدایا، این چگونه راه رفتنی است؟ مگر نمی‌توانی راست راه بروی؟! / دختر گفت: تو خود چگونه راه می‌روی؟! / از کجا می‌توانم جز به گونه‌ای که خانواده‌ام راه می‌رود، راه بروم؟! / وقتی که همهٔ خانواده کج راه می‌روند، می‌خواهی من راست راه بروم؟!» و در پایان چنین نتیجه می‌گیرد: «قوت تأثیر هر سرمشقی خانوادگی / نیرویی فراگیر است و در نیک و بد و همه چیز به کار بسته می‌شود» (لافونتن، ۱۳۷۳: ۱۵۳).

پروین این داستان را در بیست بیت سروده است. در کنج مطبخ تاریکی، تابه‌ای، دیگ را به باد سخره و طعن می‌گیرد که چه زندگی خیره‌سرانه‌ای دارد! پشتش از شدت دوده سیاه است و از عیب خویش بی‌خبر است، «سیاه‌روی و سیه‌کار و بدگهر» است؛ زمانه او را سوخته است و هیچ دم زنده است. آنگاه پاسخ حکیمانهٔ دیگ به تابه چنین تصویر و تعبیر شده است:

جواب داد که ما هردو در خور ستمیم
جفای آتش و هیزم نه بهر من تنهاست
من و تو سالک یک مقصدیم در معنی
اگر ز فکر تو می‌زاد رای نیک‌تری
نظر به عجب در آلودگان نمی‌کردی
تو نیز همچو من ای دوست بی‌هنر بودی
تو نیز لایق خاکستر و شرر بودی
تو نیز رهرو آن کهنه رهگذر بودی
به فکر روزی از این روز نیک‌تر بودی
به دامن سیه خود گرت نظر بودی
(پروین، ۱۳۵۵: ۱۶۳)

پروین در شعر دیگری، همین مضمون را با عنوان «نکوهش بیجا» پرورده است که در آن گفت‌وگوی حکمت‌آموزی بین سیر و پیاز در باب عیب‌جویی و ندیدن عیب خویش درمی‌گیرد.

۳-۶. خاطر خشنود/ گرگ و سگ

مضمون شعر «خاطر خشنود» پروین نیز با داستان «گرگ و سگ» لافوتن شباهت دارد. لافوتن در افسانه پنجم از کتاب اول خود، در داستان «گرگ و سگ»، مناظره‌ای بین یک سگ گلّه پروار و یک گرگ لاغر شکل می‌دهد که در انتها، گرگ لاغر، آزاد زیستن را بر اسارت و خواری ناشی از آن ترجیح می‌دهد و با تن نحیفش، با طیب خاطر بهای آن را می‌پردازد:

«گرگی / ... پوست و استخوانی بیش نداشت / این گرگ به گاوسگی تنومند و زیبا / و فربه و براق بر خورد که به غفلت راه گم کرده بود / حضرت گرگ هر آینه به طیب خاطر / بر سرش می‌تاخت و شقه‌شقه‌اش می‌کرد / اما در چنان صورتی ناگزیر از درگیری بود / و سگ یارای آن داشت / که بی‌پروا به دفاع از جان خویش برخیزد / پس گرگ فروتنانه و خاکسارانه به او نزدیک شد / گفت و گو آغاز کرد / و فربه‌ی اش را که مایه ستایش او بود تبریک گفت» (لافوتن، ۱۳۷۳: ۲۸).

سگ به گرگ پیشنهاد می‌کند که اگر میل دارد مانند وی فربه شود، بهتر است آوارگی بیشه‌ها را رها؛ و در یوزگی و تملق پیشه کند تا صاحبان خانه‌ها او را بپذیرند و با غذاهای مانده و استخوان، او را سیر کنند. گرگ که مسحور سخنان سگ شده است، ناگهان قلاده‌ای بر گردن سگ می‌بیند و می‌پرسد: پس تو هر جا که بخواهی نمی‌توانی بروی. سگ می‌گوید: نه همیشه؛ اما چه اهمیتی دارد؟ گرگ می‌گوید: اما ارزش تمام آن خوراکی‌ها و نوازش‌ها و بی‌غمی‌ها، با یک لحظه در بند دیگران بودن برابر نیست. سپس راه خود را می‌گیرد و می‌رود. لافوتن منابع این داستان را، آثار ازوپ، پاپیروس، آویانوس و فدر معرفی کرده است. به احتمال زیاد، شعر معروف «گرگ‌ها و سگ‌ها» سروده اخوان ثالث، نیز ترجمه‌ای هنرمندانه از همین شعر است.

در شعر پروین، این گفت‌وگو بین سگ و گربه است. گربه بر سگ خرده می‌گیرد که زندگی مشقت‌بار و تیره و تلخی دارد و بهتر است که مانند وی به مطبخ شاه یا مخزن دهقان برود و با دزدی و حيله از نعمات زندگی امن و آرامی برخوردار شود:

به طعنه پیش سگی گفت گربه کای مسکین   قبیله تو بسی تیره‌روز و ناشادند
میان کوی بخشی و استخوان خایی   بداختری چو تو را کاشکی نمی‌زادند
برو به مطبخ شه یا به مخزن دهقان   به شهر و قریه، بسی خانه‌ها که آبادند

کباب و مرغ و پنیر است و شیر طعمه من ز حيله ام همه کارآگهان به فریادند
(پروین، ۱۳۵۵: ۲۸)

سگ ابتدا از نامرادی روزگار و بخت بد هم‌نوعان خویش می‌نالند و سپس درستکاری، افتادگی، قناعت و روحیه استغنا و آزادمنشی آنان را می‌ستاید و می‌گوید تسلیم سرنوشت تلخ خویش است چرا که از خوان قضا و قدر، قسمتش جز استخوان نیست. از هوی و هوس و حرص و فزون‌طلبی دوری می‌جوید و گربه را به دله‌دزدی و حيله‌گری متهم می‌کند:

تو شاد باش و دل آسوده زندگانی کن سگان، به بدسری روزگار معتادند (همان)

۶-۴. بلبل و مور/ زنجره و مور

شعر «بلبل و مور» پروین اعتصامی نیز ترجمه هنرمندانه‌ای از افسانه «زنجره و مور» لافوتن است که اولین داستان در اولین کتاب منظومه فابل‌های اوست؛ شهری بی‌نظیر دارد و به آینده‌نگری و دوران‌دیشی اشاره دارد. لافوتن داستانش را در دوازده بیت می‌سراید و دریافت نکات و درس‌های اخلاقی را به عهده خواننده می‌گذارد. در داستان «زنجره و مور»، زنجره در تابستان مدام مشغول آواز خواندن است: «زنجره که سراسر تابستان / آواز خوانده بود / چون سوز روزهای زمستان آمد / خویشتن را سخت بی‌برگ و بی‌نوا یافت / نه پر مگسی در بساط بود / و نه خرده کرمی / برای آنکه داد از گرسنگی بزند / به دریوزگی رو سوی خانه همسایه‌اش مور نهاد / و خواست که برای امرار معاش، تا فصل بهار / دو سه دانه‌ای وامش دهد [...]». زنجره آنگاه به مور قول می‌دهد که قرضش را با سود اضافی در فصل بهار پرداخت نماید. مور اگرچه مهربان و مقبول است، اما سخت ناخن‌خشک است. جان می‌دهد اما وام نمی‌دهد! در نهایت مور به زنجره می‌گوید در تابستان چه می‌کردی و زمانی که زنجره پاسخ می‌دهد که آواز می‌خواندم و پایکوبی می‌کردم! مور به وی می‌گوید: پس اکنون هم همین کار را بکن! (لافوتن، ۱۳۷۳: ۲۸).

لافوتن منبع افسانه را با همین عنوان «زنجره و موران» از ازوپ معرفی می‌کند. این افسانه در صفحه ۱۹۷ مجموعه افسانه‌های ازوپ اثر اسحاق نوله دیده می‌شود. نوله نویسنده‌ای فرانسوی است که در سال ۱۵۹۰م. متولد شده و افسانه‌های ازوپ را به زبان لاتینی نوشته است. این کتاب در سال ۱۶۱۰م. انتشار یافته و یکی از بزرگ‌ترین منابع افسانه‌های لافوتن به شمار می‌رود.

پروین شعر «بلبل و مور» را در شصت و سه بیت سروده و هم‌صحنه‌پردازی‌های هنرمندانه‌ای در آن رقم زده و هم‌نکات اخلاقی فراوان و ظریفی در آن گنجانده است. او در ابتدا به توصیف حال

و هوای بلبل می‌پردازد که در فصل بهار، با عشق و شور و نشاط در بوستان به گشت و گذار می‌پردازد و بارقص و آوازخوانی روزگار می‌گذرانند. در آن گیرودار، ناگهان چشمش به مورچه‌ای می‌افتد که سخت سرگرم تلاش و کار و کوشش و جمع کردن آذوقه برای زمستان است. از او ایراد می‌گیرد که چرا از فرصت‌های عمر بهره نمی‌برد و در آن هوای پر نشاط بهاری، به تفریح و سرخوشی نمی‌پردازد.

خنده‌کنان گفت که ای بی‌خبر مور ندیدم چو تو کوته‌نظر
روز نشاط است، گه کار نیست وقت غم و توشه انبار نیست
همراهی طالع فیروز بین دولت جان‌پرورِ نوروز بین
هان مکش این زحمت و مشکن کمر هین بشین، می‌شنو و می‌نگر
(پروین، ۱۳۵۵: ۲۸)

مور حکیمانه او را نصیحت می‌کند و می‌گوید همه این خوشی‌ها به سرعت می‌گذرد و زمان نشاط به پایان می‌رسد؛ روزی می‌آید که در باغ چیزی جز سرما و سکوت و بی‌نواایی باقی نمی‌ماند؛ پس باید به فکر فردا بود. البته بلبل اندرز او را نمی‌پذیرد. زمستان از راه می‌رسد و بلبل که از گرسنگی و خطر و سرمای زمستان به جان آمده، به در خانه مورچه می‌رود و به همان دلایلی که در فصل بهار از مور شنیده و نپذیرفته بود، رانده می‌شود.

تو به سخن تکیه کنی، من به کار ما هنر اندوخته‌ایم و تو عار
(همان، ۲۸)

از جاذبه‌های شعر پروین می‌توان به این نکات اشاره کرد:

۱. انتخاب وزن شاد و سبکبار «مفتعلن مفتعلن فاعلن» برای این مثنوی، که با سرخوشی و بی‌غمی بلبل و نوای شورانگیزش در بهار تناسب شگفتی دارد.

۲. حسن انتخاب واژگان و چینش قافیه‌های متناسب و ایباتی که بسیاری از آن‌ها ظرفیت ضرب‌المثل شدن دارند:

نغمه مرغ سحری، هفته‌ای است قهقهه کبک دری، هفته‌ای است
لانه بسی تنگ و دلم تنگ نیست بس هنرم هست، ولی ننگ نیست
سر نهادیم به بالین کس بالش ما همت ما بود و بس
ما نگرقتیم ز بیگانه وام پخته ندادیم به سودای خام

۵-۶. ارزش گوهر / خروس و مروارید

شعر دیگر پروین با عنوان «ارزش گوهر» نیز ترجمهٔ افسانهٔ «خروس و مروارید» لافونتن است. لافونتن این داستان را در شش بیت، افسانهٔ بیستم، کتاب اول سروده که تعداد ابیات آن تقریباً نصف ابیات سرودهٔ پروین است.

«روزی از روزها خروسی که به منقار خویش / سرگرم زیر و رو کردن خس و خاشاک بود / دانهٔ مرواریدی یافت / که به نخستین گوهر فروش داد و گفت: / "به گمانم بسیار بسیار زیباست / اما کمترین دانهٔ ارزنی هرآینه / بسی بیشتر به کار من می‌آید" / نادانی، وارث دست‌نوشتهٔ کتابی شد / که پیش کتاب فروش همسایه برد و گفت / "به گمانم خوب چیزی است / اما کمتر سکهٔ نقره‌ای هرآینه / بسی بیشتر به کار من آید"» (لافونتن، ۱۳۷۳: ۷۲).

پروین در این داستان، مرغی را نشان می‌دهد که گوهری می‌یابد، اما ارزش آن را نمی‌داند و آن را دور می‌اندازد و اشارهٔ او به تمام ارزش‌هایی است که از چشم ظاهرینان دور مانده است، از جمله پندهای دُرمانندی که به گوش هر کس خوشایند و کارساز نیست:

<p>مرغی نهاد روی به باغی ز خرمنی پنداشت چینه ای است، به چالاکی‌اش ربود چون دید هیچ نیست فکندش به خاک و رفت خواندش گهر به پیش که من لعل روشنم چون من نکرده جلوه‌گری هیچ شاهدی ما را فکند حادثه‌ای، ورنه هیچ‌گاه با چشم عقل گر نگهی سوی من کنی خندید مرغ و گفت که با این فروغ و رنگ چون فرق در و دانه تواند شناختن</p>	<p>ناگاه دید دانهٔ لعلی به روزنی آری، نداشت جز هوس چینه‌چیدنی زین‌سانش آزمود، چه نیک آزمون‌نی! روزی به این شکاف فتادم ز گردنی چون من نپرورانده گهر هیچ معدنی گوهر چو سنگ‌ریزه نیفتد به برزنی بینی هزار جلوه به نظاره کردنی بفروشم اگر بخرد کس به ارزنی آن کاو نداشت وقت نگه، چشم روشنی؟ (پروین، ۱۳۵۵: ۷۷)</p>
--	---

چنانکه دیدیم پروین گفت‌وگوهای شخصیت‌هایش را مفصل‌تر و همراه با نکته‌های ظریف اخلاقی شکل داده است. در حقیقت پیام‌های اصلی اخلاقی و آموزشی، در خلال همین گفت‌وگوها با زیباترین تعبیر، تشبیهات و استعارات بیان شده است و آن سادگی و اختصار و گزارش‌گونگی شعر لافونتن، در کارگاه تخیل و خلاقیت وی، تبدیل به یک متن ادبی تأثیرگذار می‌شود که هم نقل

داستان است و هم طراوت و بدعت‌های کلامی، بر شیرینی و تأثیرگذاری آن می‌افزاید. یکی از آرایه‌هایی که در اکثر حکایت‌های حیوانات، بسامد فراوانی دارد، ازدواج و موازنه است که ضمن تأکید بیشتر بر موضوع، بعد موسیقایی کلام شاعر را نیز تقویت می‌کند:

چون من نکرده جلوه‌گری هیچ شاهدهی چون من نپرورانده گهر هیچ معدنی

۶-۶. کارآگاه / شیر فرتوت

شعر «کارآگاه» پروین با افسانه «شیر فرتوت» لافونتن - افسانه چهاردهم کتاب سوم - شباهت‌هایی دارد. در روایت لافونتن، شیر پیر و فرسوده می‌شود و حیوانات ضعیف بر او گستاخ می‌شوند و هریک به نوعی، او را تحقیر می‌کنند و از وی انتقام می‌گیرند: «گرگ، گازش گرفت، گاو شاخش زد. / شیر بدبخت، درمانده و کوفته، غمزده و گرفته / چنان از درد و پیری زار و نزار گشته بود که کمتر می‌توانست بغرد. / بی ناله و زاری، منتظر مرگش بود که / چشمش دم در کنامش، به جمال خر افتاد. / و چون این بدید چنین گفت: / آخ! دیگر نمی‌توانم تاب آورم، می‌خواهم بمیرم، / اما تحمل لگدپرانی‌های تو به منزله دو بار مردن است» (لافونتن، ۱۳۷۳: ۱۷۶).

شعر پروین، داستان گربه پیری است که به حال زاری افتاده و توان کار و شکار ندارد و بدین دلیل، حتی موش‌ها وی را می‌آزارند. گربه که نمی‌تواند گستاخی موش‌ها را تاب آورد، به خود می‌آید؛ با نگاهی خشمگینانه به موش‌ها، می‌کوشد با همان پنجه‌های فرسوده خود به آن‌ها حمله کند و تا واپسین لحظه‌های عمر از پای ننشیند و از خود ضعف و ناتوانی نشان ندهد:

گربه پیری ز	شکار اوفتاد	زار بنالید و	نزار اوفتاد
ناخنش از سنگ	حوادث شکست	دزد قضا و	قدرش راه بست
از طمع و حمله	و پیکار ماند	کارگر از کار	شد و کار ماند
کودک دهقان به سرش	کوفت مشت	مطبخی‌اش	هیمه زد و سوخت پشت
گربه همسایه، دمش	را گزید	از سگ بازار،	جفاها کشید

[...]

تا نرود قوت	بازوی تو	نشکند ایام	ترازوی تو
تا نربودند ز	دست عنان	جان ز تو	خواهد هنر و جسم، نان
روی متاب از ره	تدبیر و رای	تا شودت	پیر خرد رهنمای

در روایت لافوتن، شیر توان آن را ندارد تا در روز و روزگار خود تغییری ایجاد کند و تنها از قدرتش برای تسریع در مرگ خویش تلاش می‌کند و تسلیم مرگ می‌شود؛ در حالی که در روایت پروین، گربه با وجود نهایت عجز جسمانی، حفظ ظاهر می‌کند و نمی‌پذیرد که از دشمن ضعیف، شکست خورده است. به این ترتیب داستان «شیرفروت» معلق می‌ماند و نتیجه روشنی ندارد؛ اما نتیجه اخلاقی داستان پروین بهتر و آموزنده‌تر است.

۶-۷. کوه و کاه/ بلوط و نی

شعر دیگری به نام «کوه و کاه» در آثار پروین به چشم می‌خورد که با شعر «بلوط و نی» لافوتن هم‌خوانی و مشابهت آشکاری دارد. درخت بلوط بر نی خرده می‌گیرد که «به کمترین بادی که به حسب تصادف چین‌هایی در روی آب پدید می‌آورد/ ناگزیر سر خم می‌کني/ در صورتی که سر افراشته من [...]» در برابر قدرت گردباد هم به معارضه برمی‌خیزد/ همه چیز برایت تندباد است/ همه چیز برایم چون نسیم است [...]»/ نی پاسخ داد: «سرچشمه دلسوزی تو/ نیکوسرشتی است؛ اما نگران من نباش و غم من مخور/ باده‌ها چنانکه برایت ترسناک است، برای من ترسناک نیست. / من خم می‌شوم و نمی‌شکنم [...]»/ درست در همان هنگامی که نی این سخن می‌گفت/ از آن سر افق، ترسناک‌ترین بادی که شمال/ تا آن زمان در رحم خویش پرورده بود/ به شدت و سورت به راه افتاد. / درخت مقاومت نمود، نی خم شد/ باد قوت و قدرت خویش دوچندان کرد/ کاری کرد که آن یکی را که سر بر آسمان می‌سود/ و ریشه‌هایش تا دنیای اموات می‌رفت،/ از بیخ برکند» (لافوتن، ۱۳۷۳: ۷۷).

اما در شعر پروین، کوه خودستایانه کاه را به باد تمسخر می‌گیرد که ضعیف و ناچیز است و به اندک نسیمی جابه جا می‌شود؛ ثبات و ارزشی ندارد، در حالی که کوه، محکم و استوار است و در برابر ناملايمات و نیروهای ویرانگر طبیعت، نمی‌لرزد و آسیبی نمی‌بیند:

ز هر نسیم بلرزی، ز هر نفس پیری
 مرا به چرخ برافراشت بردباری، سر
 کسی بزرگ نگردد مگر ز کار بزرگ
 مرا نبرد ز جا هیچ دست زور و لیک
 ... کاه در پاسخ چنین از خود دفاع می‌کند:

همیشه روی تو زرد است و روزگار سیاه
 تو گه به اوج سمایی و گاه در بن چاه
 گر از تو کار نیاید، زمانه را چه گناه؟
 تو را نه جای نشستن بود، نه خفتن گاه

بگفت رهن گیتی ره تو هم بزند   مخند خیره، به افتادگان هر سر راه
 مشو ز دولت ناپایدار خویش ایمن   سوی تو نیز کشد شبر و سپهر، سپاه
 [...] کسی ز روی حقیقت بلند شد پروین   که دست دیو هوی شد ز دامنش کوتاه

گاه، کوه را از عجب و غرور بی جا بر حذر می‌دارد و به او گوشزد می‌کند که سرانجام دنیا فانی شدن است و کاه و کوه در چنگ فنا، تفاوتی با یکدیگر ندارند و بزرگی واقعی را رهایی از دام هوی و هوس می‌داند. می‌بینیم که پروین در برخی از حکایات، مضمون مورد اشاره لافوتن را برمی‌گزیند؛ اما شخصیت‌های جدیدی را وارد عرصه کنش داستانی می‌کند. در داستان لافوتن، شخصیت‌ها درخت بلوط و نی هستند و در روایت پروین، کوه و کاه. ضمن اینکه نگاه هستی‌شناختی پروین، ژرف‌تر و دقیق‌تر از لافوتن است و با اینکه به عظمت کوه اذعان دارد؛ اما از زبان او، شکوه و مهابت کوه را نیز همچون سستی و ضعف کاه در یک سطح از ارزش و پایداری قرار می‌دهد. یعنی فانی بودن دنیا در کانون توجه شاعر قرار می‌گیرد و قدرت و شوکت دنیایی و مادی را گذرا و فانی می‌داند و وقعی نمی‌نهد.

۶-۸. جولای خدا/ عنکبوت و نفرس

شعر دیگری با عنوان «جولای خدا» در دیوان پروین، با فابل «عنکبوت و نفرس» لافوتن، درونمایه یکسانی دارد؛ اما هر یک، داستان جداگانه ای دارند. برعکس نگاه عارفانه و دلجویانه پروین به عنکبوت، تصویر و تصور لافوتن از نوعی دیگر است. عنکبوت و نفرس، آفریده‌های جهنم و فرزندان وی قلمداد می‌شوند که جهنم به آنان اجازه می‌دهد برای سکونت و زندگی، به دلخواه خود، از کلبه‌های تنگ و ترش کاهگلی و کاخ‌های زیبا و باشکوه، یکی را برگزینند. عنکبوت کاخ، و نفرس کوخی را برمی‌گزیند.

«آنگاه عنکبوت در تخته‌کوبی دیوار عمارتی خیمه زد/ تو گفتمی که این جاها را تا پایان عمر به کرا گرفته بود/ برای ساختن خانه‌اش کار کرد، تارش بافته شد/ پشه‌ها به دام افتادند/ کنیزی برای رفت و روب آمد و همه دم و دستگاهشان به دم جارو داد/ تاری دیگر بافته شد و به ضرب جارویی دیگر رفته شد/ حشره بیچاره هر روز ناگزیر از اسباب کشی شد [...]»

پس از مدتی به دیدار نفرس می‌رود و می‌بیند زندگی بسیار دشواری دارد و «میزبانش گاهی به هیزم‌شکنی، گاه به بیل زنی و کج‌بیل زنی می‌بردش» با عنکبوت درددل و پیشنهاد می‌کند که جای

خود را با یکدیگر عوض کنند. عنکبوت می‌پذیرد و ساکن کلبهٔ مرد فقیر می‌شود و بقیهٔ عمر را در امن و آسایش سپری می‌کند و «نقرس» از سوی دیگر، یکسره به خانهٔ اسقفی رفت/ و ناگزیرش کرد که تا قیامت از رختخواب تکان نخورد./ خدا می‌داند چند ضماط بر عضو رنجور نهاده شد!/ مردم هیچ شرمی از آن ندارند که درد را روز به روز بدتر سازند/ و هر دو بدین گونه از این میان سود بردند./ و کار بسیار خردمندانه‌ای کردند که تغییر نشیمن دادند» (لافوتن، ۱۳۷۳: ۱۹۳). چنان که می‌بینیم، عنکبوت در این داستان نیز دست از تلاش برنمی‌دارد و برای ادامهٔ حیات خود، چاره‌جویی می‌کند و پیشنهاد نقرس را می‌پذیرد.

پروین در شعر خود، مناظره ای بین انسانی کاهل و بیکار و عنکبوتی دانا و کوشا ترتیب داده است. کاهل بر عنکبوت خرده می‌گیرد که این همه تلاش برای ساختن خانه ای سست و بی‌بنیاد برای چیست؟ خانه ای که با نسیمی یا غباری یا جاروی صاحبخانه، نابود می‌شود. کسی برای کار وی، ارزشی قائل نیست و او را دوست نمی‌دارد. از تار تنیدهٔ وی، لباس ارزشمندی تهیه نمی‌شود و:

کس نخواهد دادنت پشم و کلاف	کس نخواهد گفت کشمیری بیاف
بس زبردست است چرخ کینه‌توز	پنبهٔ خود را در این آتش مسوز
چون تو نساجی، نخواهد داشت مزد	دزد شد گیتی تو نیز از وی بدزد
خسته کردی زین تنیدن پا و دست	رو بخواب امروز فردا نیز هست
تا نخوردی پشت پایی از جهان	خویش را زین گوشه‌گیری وارهان

(پروین، ۱۳۵۵: ۷۷)

اما عنکبوت، پاسخی حکیمانه به وی می‌دهد:

گفت آگه نیستی ز اسرار من	چند خندی بر در و دیوار من
تو به فکر خفتنی در این رباط	فارغی زین کارگاه و زین بساط
در تکاپویم ما در راه دوست	کارفرما او و کارآگاه اوست

(همان، ۷۸)

او نیز در این کار و بار، هدفی دارد. خداوند او را بدین کار واداشته است. قصد سود و زبانی ندارد. از کاهلی بیزار است. اگر صبح خانه اش را ویران کنند، شب خانه ای دیگر می‌سازد و بدین سان، عمر به بطالت نمی‌گذراند و ناموس زندگی و زنده بودن را پاس می‌دارد:

خرده می‌گیری همی بر عنکبوت خود نداری هیچ جز باد بروت
 ما تمام از ابتدا بافنده‌ایم حرف ما این بود تا ما زنده‌ایم
 سعی کردیم آنچه فرصت یافتیم بافتیم و بافتیم و بافتیم
 پیشه‌ام این است، گر کم یا زیاد من شدم شاگرد و ایام، اوستاد
 (همان)

می‌بینیم که از نظر کارکرد ادبیات تعلیمی، پیام شعر پروین، اخلاقی‌تر و آموزنده‌تر است. چهره‌ای مثبت و محبوب از عنکبوت ترسیم می‌کند و تلاش خستگی‌ناپذیرش را می‌ستاید؛ در حالی که در شعر لافونتن، او تن‌آسانی و راحت را بر تلاش روزانه ترجیح می‌دهد؛ بنابراین می‌توان گفت که تغییر گفتمان مسلط بر داستان نیز از دیگر شگردهای هنری و فکری پروین است.

۶-۹. فریب آشتی / گربه و موش

افسانه بیست و دوم از کتاب هشتم لافونتن به نام «گربه و موش»، داستان دیگری است که احتمالاً پروین با بهره‌گیری از آن، شعر «فریب آشتی» را سروده است. «گربه و موش» که به عکس دیگر داستان‌های لافونتن، بسیار مفصل و شخصیت‌های آن نیز بیش از شخصیت‌های داستان پروین است، حدود سی بیت است؛ در حالی که شعر «فریب آشتی» پروین که تنها بخش پایانی افسانه منظوم «موش و گربه» لافونتن است، در دوازده بیت خلاصه شده است. نباید از نظر دور داشت که اصل این داستان را لافونتن از کلیله و دمنه گرفته است (رک. منشی، ۱۳۸۱: باب السنور و الجرد: ۲۶۶-۲۸۱) در افسانه «گربه و موش» لافونتن، از چهار موجود صحبت می‌شود که در یک درخت پوسیده، همه با هم اما مستقل زندگی می‌کنند؛ جغدی که در بالای درخت است، راسوی درازتنه و گربه‌ای پنیردزد و موشی که با ترس و لرز در آن جا لانه دارد. یک شب، مردی شکارچی در آن حوالی دامی می‌گسترده، گربه که بندهای دام را نمی‌بیند، در آن گرفتار می‌شود و از موش که در حال گذر از آن جاست، تقاضای کمک می‌کند. موش می‌پرسد: در ازای کمکم چه به من می‌دهی؟ گربه می‌گوید: من آن دو دشمن تو را از بین می‌برم و می‌خورم؛ تا تو از دستشان خلاص شوی. موش بر گستاخی وی می‌خندد و می‌گوید که فریب تو را نمی‌خورم؛ زیرا که در تو چنین صفت حق‌شناسی را سراغ ندارم و روی به سوی خانه می‌کند. در همان لحظه جغد در بالای درخت و راسو هم در میانه تنه درخت، آماده حمله به موشند. موش به ناچار برمی‌گردد و گربه را از دام رها می‌کند. در همان حال شکارچی هم فرا می‌رسد و همه پا به فرار می‌گذارند. روزی دیگر گربه از دور موش را می‌بیند و می‌گوید: بیا با هم آشتی کنیم تا حق سپاس تو را به جا بیاورم و تو را ببوسم. موش محتاط از وعده و قراری که با هم

داشتند یاد می‌کند و می‌گوید هرگز گربه را نمک‌شناس و پای‌بند به عهد خود نمی‌شناسد و نمی‌تواند به پیمان او اعتماد کند. شعر «فریب آشتی» و «موش و گربه» دارای یک مضمون و هدف و حتی دارای یک نوع طرحند؛ تنها تفاوت در تفصیل بیشتر و درحقیقت فضای متنوع داستان است که در فابل لافونتن به نوعی دیگر و کامل‌تر است.

شعر «فریب آشتی» چنین آغاز می‌شود:

ز حيله بر در موشی نشست گربه و گفت
بیا که رایت صلح و صفا برافزایم
و موش خردمند چنین پاسخ می‌دهد:

بگفت کارشناسان به ما بسی خندند
ز توشه‌ای که تو تعیین کنی چه بهره بریم؟
راعیات از تو ندیدیم تا شویم ایمن
اگر که گوش به پند تو حيله‌ساز کنیم
به خلوتی که تو شاهد شوی چه راز کنیم؟
نوازشی نشنیدیم تا که ناز کنیم
(پروین، ۱۳۵۵: ۳۵۰)

بحث و نتیجه‌گیری

پروین اعتصامی با اشعار حکمی و اخلاقی خویش، جایگاه ویژه‌ای در شعر معاصر و شعر تعلیمی ایران دارد. او در بیشتر اشعارش، از شگردهای داستانی و روایی به‌خوبی بهره می‌برد و با خلق مناظراتی خلاقانه و آموزنده بین حیوانات یا اشیای گوناگون، نکات اخلاقی، اجتماعی و یا سیاسی مهمی را مطرح می‌کند. در عصر مشروطه با گسترش ترجمه و به‌ویژه ترجمه برخی کتاب‌های ادبی، بخشی از شعر این دوره نیز تحت تأثیر ادبیات غرب قرار گرفت. ترجمه فابل‌ها یا افسانه‌های حیوانات ژان دو لافونتن نویسنده و شاعر نامدار سده هفدهم میلادی فرانسه نیز در این روزگار با اقبال گسترده شاعران روبه‌رو شد و ایرج میرزا، بهار، نسیم شمال و پروین اعتصامی در برخی از آثار خود، به بازآفرینی تعدادی از فابل‌های وی همت گماشتند و این داستان‌ها در بین خوانندگان ایرانی نیز از شهرت و محبوبیت فراوانی برخوردار شدند. این پژوهش نشان می‌دهد که دست کم، ده شعر پروین اعتصامی، احتمالاً ترجمه شاعرانه و هنرمندانه‌ای از داستان‌های لافونتن است. در اکثر آن‌ها، پروین اشعار کوتاه و گزارشی‌گونه لافونتن را با افزودگی‌هایی در روایت، گفت‌وگوها و بخش نتیجه‌گیری، بعد تعلیمی بیشتر و عمیق‌تری داده است و گاه نتیجه‌هایی اخلاقی و عرفانی فراتر و ژرف‌تر از نتایج داستان‌های

اولیه، کشف و ارائه کرده است. دیگر این که، رنگ‌وبوی داستان در شعر پروین کاملاً ایرانی شده و با آموزه‌های فکری و دینی و اخلاقی ایران و اسلام در هم آمیخته و معجونی زیبا و دلکش از داستان و حکمت و اندرز ارائه شده که یادآور حکایات آموزنده‌ای است که در تاریخ ادبیات ایران به‌ویژه در حکایات مولانا، سنایی، عطار و داستان‌های کلیله و دمنه و مرزبان‌نامه، سابقه و کارنامه‌ای درخشان و پر برگ و بار دارد. نکته آخر این که طبق سنت داستان‌نویسی قدیم، گفت‌وگوهایی که بین شخصیت‌های داستانی این‌گونه قصه‌ها درمی‌گیرد، تناسبی با حیوانات ندارد؛ بلکه سخنان حکیمانه خود شاعر است که بر زبان آن‌ها جاری و ساری شده است و حیوانات در این داستان‌ها، نماد خصلت‌ها و عادت‌های نیک و بد انسانی اند. در حقیقت، پروین، داستان‌های ساده و بی‌پیرایه لافوتن را به انواع گفت‌وگوها و اندرزهای رنگارنگ و آموزنده آراسته و بر ابعاد هنری آن افزوده است. بنای کار لافوتن بر ایجاز و پروین بر اطناب هنرمندانه بوده است. گفت‌وگوها در داستان‌های لافوتن بسیار ساده و کوتاه و فاقد انواع و اقسام تشبیه و استعاره و خلق کلمات قصار است؛ اما در شعر پروین، گفت‌وگوها مجال هنرنمایی و حکمت‌آموزی شاعر است که در قالب شیواترین و تأثیرگذارترین اندرزها، با برجسته کردن دو نوع دیدگاه متفاوت نسبت به موضوع محوری حکایت، ارج و اعتبار یکی و بی‌اعتباری دیگری را برای خواننده اثبات می‌کند. در صحنه‌پردازی و توصیف زمان و مکان حکایات نیز پروین با طول و تفصیل و میناگری بیشتر و شاعرانه‌تری، ماجرا را از نقل ساده‌ماوقع، به خلق قصه سنتی در معنای کامل آن سوق می‌دهد. بنابراین، بدعت‌ها و بدایع پروین در فرایند بازآفرینی حکایات لافوتن در قالب حکایات منظوم فارسی را در چند مورد می‌توان خلاصه کرد:

۱. ذوق مضمون‌یابی و پرورش درونمایه‌های داستانی پروین اتعصامی چشمگیر است؛
۲. طبیعی جلوه‌دادن حوادث داستانی و گفت‌وگوی شخصیتهای اشعارش، آن‌ها را در کنار و گاه همسنگ حکایات ارزنده اخلاقی سنت ادبی فارسی کرده است؛
۳. انتخاب وزن مناسب با محتوا و مضمون شعر؛
۴. حسن انتخاب واژگان و چینش قافیه‌های متناسب و ابیاتی که بسیاری از آن‌ها ظرفیت ضرب‌المثل شدن را دارند.
۵. تفصیل گفت‌وگوهای شخصیت‌های داستانی و درآمیختن آن‌ها با نکته‌های ظریف اخلاقی با زیباترین تعبیر، تشبیهات و استعارات؛ به گونه‌ای که سادگی و اختصار و گزارش‌گونگی شعر لافوتن، در کارگاه تخیل و خلاقیت وی، تبدیل به یک متن ادبی تأثیرگذار می‌شود.

۶. بهره‌گیری از آرایه‌های ادبی از دواج و موازنه که ضمن تأکید بیشتر بر موضوع، بعد موسیقایی کلام شاعر را نیز تقویت می‌کند.
۷. در برخی از حکایات، مضمون مورد اشاره لافونتن را برمی‌گزیند؛ اما شخصیت‌های جدیدی را وارد عرصه کنش داستانی می‌کند.
۸. گاه به نظر می‌رسد که نگاه هستی‌شناختی پروین، ژرف‌تر و دقیق‌تر از لافونتن است و موضوعات را چندبعدی می‌نگرد و بر اساس آن‌ها مضمون‌پردازی می‌کند و با تغییر گفتمان، طرحی نو درمی‌اندازد و داستان را به سمت‌وسوی دیگری می‌کشاند.
- از نظر کارکرد ادبیات تعلیمی، گاه پیام شعر پروین، اخلاقی‌تر و آموزنده‌تر از حکایات لافونتن است.

تعارض منافع

تعارض منافع وجود ندارد.

منابع

- اصغری تبریزی، اکبر. (۱۳۵۹). لافونتن و کلیله و دمنه. آئینده، ۶ (۹-۱۲)، ۶۸۳-۶۸۹.
- اعتصامی، پروین. (۲۵۳۵). دیوان اشعار. چاپ هفتم. تهران: انتشارات ابوالفتح اعتصامی.
- _____ (۱۳۸۷). دیوان اشعار. چاپ چهارم. تهران: انتشارات پیری.
- انوری، حسن. (۱۳۸۱). فرهنگ بزرگ سخن. چاپ ششم. تهران: انتشارات سخن.
- تقوی، محمد. (۱۳۷۵). بررسی حکایت‌های حیوانات در ادب فارسی. تهران: انتشارات روزنه.
- جمالزاده، سیدمحمدعلی. (۱۳۵۱). فابل در ادبیات فارسی (۱). گوهر، ۱، ۲۵-۲۹.
- _____ (۱۳۵۲). فابل در ادبیات فارسی (۲). گوهر، ۳ و ۴، ۲۶۶-۲۷۲.
- _____ (۱۳۵۳). فابل در ادبیات فارسی (۹). گوهر، ۲۱، ۴۲۱-۴۲۵.
- شامیان‌ساروکلانی، اکبر. (۱۳۸۸). حکایت‌های لافونتن در شعر معاصر ایران. تاریخ ادبیات، ۲ (۴)، ۱۹۳ - ۲۰۸.

شایان‌سرشت، اکبر؛ زهرا خوشامن؛ علی‌اکبر سام‌خانیانی و نوروزی، زینب. (۱۳۹۸). بومی‌سازی در ترجمه‌های منظوم حکایت کلاغ و روباه لافونتن در حرکت از فرانظام به نظام براساس نظریه لوتمان. ادبیات تطبیقی، ۱۱ (۲۱)، ۶۹-۱۰۰. <https://doi.org/10.22103/jcl.2020.2535>

- شفیعی کدکنی، محمدرضا. (۱۳۹۰). *با چراغ و آینه*. تهران: سخن.
- طراوتی، شهره. (۱۳۷۲). ترجمه‌ای منتشر نشده از حکایات لافونتن از عصر قاجار. *فصل‌نامه کتاب*، ۲(۴)، ۲۴۳ - ۲۵۳.
- کریمی‌حکاک، احمد. (۱۳۶۸). پروین اعتصامی، شاعری نوآور: تحلیلی از شعر جولای خدا. *ایران‌شناسی*، ۲، ۲۶۴ - ۲۸۴.
- _____ (۱۳۸۴). *طلیعه تجدد در شعر فارسی*، ترجمه مسعود جعفری. چاپ اول. تهران: مروارید.
- کهنمویی‌پور، ژاله؛ خطاط، نسرین‌دخت و افخمی، علی. (۱۳۸۱). *فرهنگ توصیفی نقد ادبی*. چاپ اول. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- لافونتن، ژان دو. (۱۳۷۳). *افسانه‌های لافونتن*، ترجمه عبدالله توکل. چاپ اول. تهران: نشر مرکز.
- محمد، زیار. (۱۳۸۸). لافونتن و حکایات فارسی. *مطالعات نقد ادبی (پژوهش ادبی)*، ۱۴(۴)، ۳۳-۲۴.
- میرصادقی، جمال. (۱۳۶۶). *ادبیات داستانی*. چاپ پنجم. تهران: شفا.
- _____ (۱۳۶۷). *عناصر داستان*. چاپ سوم. تهران: سخن.
- نصراالله منشی. (۱۳۸۱). *کلیله و دمنه*، به تصحیح مجتبی مینوی. چاپ بیست و سوم. تهران: امیرکبیر.
- نفیس، سعید. (۱۳۶۷). *فرهنگ فرانسه-فارسی*. تهران: بنگاه مطبوعاتی صفی‌علی‌شاه.
- یوسفی، غلامحسین. (۱۳۸۸). *چشمه روشن*. چاپ دوازدهم. تهران: علمی تهران.

French References

- Blondeur, Nicol et Ferrodja Allouache Marie Francaise. (2004). *Litterature Progressive du Francaise*, cle international.
- Petit Larousse Illostre. (1976). Librarie Larousse. Lafontain Contes, et Nouvelles, Paris, Editions Garnier Freres, par Edmond Pilon et Fernand Douphin 1951.
- La Fontaine, Jean de. (1946). *Fable Choisies, Mises en Vers*, Jean de la Fontaine, Introdoction, Index, Glossaire, par Pierre Clurc Paris; Association pour la Diffusion de la pen see francaise 1946
- Nouvea Larousse Universel* (volume 1) (1948)
- Dictionnaire Encyclopedique* en deux volumes, Publié sous la Direction de Paul Augé, Tom Premier.

Persian References Translated to English

- Anvari, H. (2002). *Sokhan Grand Persian Dictionary*. 6th edition. Tehran: Sokhan Publications. [In Persian]
- Asghari Tabrizi, A. (1980). "La Fontaine and Kalila and Demeneh". *Ayandeh*, Vol. 6, November to March, No. 9-12, pp: 683-689. [In Persian]
- E'tesami, P. (1976). *Divan of Poems*. 7th edition. Tehran: Abolfath E'tesami Publishing House. [In Persian]
- E'tesami, P. (2008). *Divan of Poems*. 4th edition. Tehran: Piri Publications. [In Persian]
- Jamalzadeh, S. M. A. (1972). "Fable in Persian literature (1)". *Gowhar*, No. 1, pp: 25-29. [In Persian]
- Jamalzadeh, S. M. A. (1973). "Fable in Persian literature (2)". *Gowhar*, No. 3 & 4, pp: 266-272. [In Persian]
- Jamalzadeh, S. M. A. (1974). "Fable in Persian literature (9)". *Gohar*, No. 21, pp: 421-425. [In Persian]
- Kahnamuyipour, Zh., Khattat, N. and Afkhami, A. (2002). *Descriptive Dictionary of Literary Criticism*. first edition. Tehran: University of Tehran Publishing and Printing Institute. [In Persian]
- Karimi Hakak, A. (1989). "Parvin E'tesami, an Innovative Poet: An Analysis of the Poem God's Weaver". *Iran-Sbenasi*, Summer, No. 2, pp: 264-284. [In Persian]
- Karimi Hakak, A. (2005). *The Beginning of Modernity in Persian Poetry*, Translated by Masoud Jafari. 1st edition. Tehran: Morwarid. [In Persian]
- La Fontaine, Jean de. (1994). *La Fontaine's Legends*, Translated by Abdullah Tavakkol. 1st edition. Tehran: Markaz Publications. [In Persian]
- Mohammad, Z. (2009). "La Fontaine and Persian Tales". *Literary Criticism Studies (Literary Research)*, Vol. 1, No. 14, pp: 43-56. [In Persian]
- Mirsadeghi, J. (1987). *Fiction*. 5th edition. Tehran: Shafa. [In Persian]
- Mirsadeghi, J. (1988). *The Elements of Story*. 3rd edition. Tehran: Sokhon. [In Persian]
- Nafisi, S. (1988). *French-Persian Dictionary*. Tehran: Safi-Ali-Shah Publications. [In Persian]
- Nasrullah Monshi. (2002). *Kalileh and Demneh*, edited by Mojtaba Minovi. 23rd edition. Tehran: Amir Kabir. [In Persian]
- Shayan-Seresht, A., Khoshaman, Z., Sam-Khaniani, A. A. and Nowruzi, Z. (2019). Domestication in Poetry Translations of "The Crow and the Fox" Fable by La Fontaine in moving from "extra - system" to "system" based on Lotman's theory. *Journal of Comparative Literature*, Vol. 11, No. 21, pp: 69-100. <https://doi.org/10.22103/jcl.2020.2535> [In Persian]

- Shaf'i Kadkani, M. R. (2010). *With Lantern and Mirror*. Tehran: Sokhan. [In Persian]
- Shamian Sarukolayi, A. (2008). Lafontaine's stories in contemporary Iranian poetry. *Journal of History of Literature*, Vol. 2, No. 63, pp: 193-208. [In Persian]
- Taghavi, M. (1996). *Review of Animal Anecdotes in Persian Literature*. Tehran: Rowzaneh Publications. [In Persian]
- Taravati, Sh. (1993). "An Unpublished Translation of La Fontaine's Anecdotes from the Qajar Era". *Ketab-e Fasl*, Summer, 4th Year, No. 2, pp: 243-253. [In Persian]
- Yousefi, Gh. (2009). *Clear Fountain*. 12th edition. Tehran: Elmi Publications. [In Persian]